नं० ५५६ - घ
चित्रप्रपञ्चटीका
पत्राणि १८
(काव्यम्)

तदुक्तं यमकश्लेषचित्रेषु दंत्योष्ठ्यबवकारयोः नभेदो नणयोश्चैव नकारमकारयोः हलः परस्यैकस्य व्यंज
नस्यद्वयोरपि नविशेषोविसर्गस्यभवेद्वसदसत्वयोरिति १

चित्र

चि० का० टी

८

श्रीगणेशायनमः नानाननायनमः गोविंदगिरियतिश्रमणानामाभगोमीगिरोगुरूंनत्वा विश्वेश्वरोविवृणुते स्वीयंप्र
पंचमम्बुम् कविनिबद्धमुत्तमत्रिविशेषोन्नायकत्वेनचमत्कारहेतोर्यमकादिचित्रकाव्यस्यसविशेषानाधायकत्वात्पृथक्कृत्वेन
निबद्धुमारंभेविघ्नविघातायकृतंमंगलंश्रोतृशिक्षार्थमुपन्यस्यति नानेति एकाक्षरंश्लोकत्रयं अनेनसर्वसिद्धिप्रदेन नाना
वक्त्रमाननानियस्य पंचमुखत्वात् महेश्वरोतितियावत् नोऽस्माकं नानाविनामेनसापापानां अननानिजीवनानि विद्यमा
धा

नानोननेनेनानेनेनन्नंनेनुन्नानिनोनन्नु नोनान्ननीनिनानेनोननानिन्नुननानिन्नुः १

नु
नानिनानापापानीतियावत् नूनंनिश्चयेननुन्नानि किंतुनिरस्तान्येवेतिकाक्वर्थः ननुश्रोतृसंयुक्तोकिं सतानिन
ननेनोनेनकारेणसमासः अन्नंभोगः अद्यतइतिव्युत्पत्तेः नन्नयंतिप्रापयंतिपुरुषइतिनोनानन्ननीति नृशब्दोगव्यालंका
रे पुनःकिंभूतानिनुन्नुनेरस्यनृणाहृत्सुषष्ठ्यांतहूसं ननानि नविद्यतेनोनमस्कारोयेषुतानि विवेकिनामना[illegible]दरणीया
नीतियावत् नमतेर्डप्रत्ययः विसर्गादयोनानुप्रासयमकादिविरोधिनइतिसंप्रदायः १
वंध

शिव

तातेति

तोतेति ईश्वरसंबुद्धिः सर्वकार्यजनकत्वात् पितामहस्य जगतः प्रसूतेः तेन च तोतातितेतोर्हैः ततावितातिता अतिशायिता इति रूपद्वयः ईश्वर
साधकहेतुद्वयमित्यर्थः यावत् तमेव तं तु महत्त्वात् ततता सृजति अनन्ततया प्रति जन्यं सकर्तृकं कार्यत्वात् इत्यत्र शरीरजन्यत्वेन सत्प्रतिप
क्षोऽपि रागादेरर्थत्वात् ईश्वरेणानैकान्त्यादाशङ्क्याह सिद्धेः तद्युक्तिनाम साधकत्वमिति भावः नान्तातान् ततानन्महतः पदार्थान् ततान सर्वज्ञत्वादि
ना सकलोऽपि अर्थः ततो हेतोरतितुततात्र संतर्प ... रास्तम् अततिगच्छति रम्ततामयतीति यावत् तुरुस्तुरणम् अतः सार्थधातुः इति निर्दे
शात् इति सौत्रो धातुस्तुत्यर्थः २ कश्चिन्नाम हर्षयति केकेति केकिनां मयूराणां केकावाणी तस्याः काकुर्वैलक्षण्यम् सैव कको गर्वो वा

तोनातितततातीतितंतुंतैततितांततां तातततन्ननातीततततोत्तितुततांतति २ श्रीशिवाय
कैकाकिकंकाकिंकुःकेकिकेकाकाकुककांकके काकैककेककोकोककोककोककककांकके ३

तं कोलक्षणं यत्र तस्मिन् ककलौल्येपवाधत्वं षोषेविभाषेति समासांतः कप् काकसंबंधिनी एककारूपांतरासंकीर्णाईर्लक्ष्मीर्येषां ते काके
ककेकं केवलनीलरूपमिति यावत् तच्च ते कोकाश्च मेघाश्चेति कर्मधारयः कस्य जलस्य कोकं ग्रहमिति युक्ते अकं दुःखं कोकते स्वीकुर्वंतीति
अकंकोकाः अकं दुःखे च पापे चेति विश्वः कुक आदाने कर्मण्यण् काकैककेककोकसा अकंकोका इति समासः ईदृशाः कोकाश्च अस्य
कायश्चेति समासांतः कप् तादृशं कांकं केकं कानां जलपक्षिविशेषाणां समूहो यत्रेति समासांतः कप् एतादृशोऽर्थो यद्वा काले कुः पृथ्वी
कं जलं च कािका बाहुल्यापन्ने यत्र या कैकाकिका द्रुतः स्त्रियमिति कप् इहृषाि अंकिलक्षते स्म अविलक्षणोऽकर्मेति विग्रा जलमयी

५

शिवमहि
सि०का०टी
२

त्तारं

ऋक्षराणांपंचकमाह मायामिति दूत्याउक्तिः मायालक्ष्म्यांमायामं यि अामंयाति प्राप्नोति मायामयाकांतुत्कर्षयतीत्यर्थः हे दूतीयानायिका अमेयामायायस्यास्तयामया अमायिनिक्षिप्ता बहुभिरुपायैस्त्वदधीनाहमेतियावत् अमुयाऽनेनाधिकया अरहस्यतीर्थेकवचनं सि यांसपं यामेयामेप्रतिप्रहरंसर्वदेति यावत् अयमयींभागपत्रंशुरामायांज्ञानंयंया अमुया स्वभागंज्ञानीयादितिभावः अयेतिना यकसंबुद्धिः ४ सखीमानिनीमाह लोकिलेति पिकानांमालिसमूहः तस्याः कलकलैः कूजितैराकुला कालस्यकलाभागविशेषोसि किलेतिवाकालेकारे लोकेषुयजनेकेलिकलायांसंभोगोत्सवेलोलेलम्पसकेसति अलिहेसखिकलेः कलहस्यलीलाअधिकंयकलिला ३

मायामायामयामायियामयामेयमायया यामेयामेम्नुयायायामायामयमयीमये ॥ ४
कोकिलालीकुलकलाकुलाकालकलाकिल लोकेकेलिकलालोलेलीलालिकलिलाकले ॥ ५
शिशिरांशोरंशुराशिशशारुरशिशोररेः शशारशुशरीरेंशशरेशीशशिरश्शरः ॥ ॥ ६

गहनादुःखंस्यात् एवंविधेसमयेमानयारतंममयुक्तमेवेतिभावः ५ शरद्विरहिणीमाह शिशिरेति अशिशोपूर्णस्य अरेःकामोद्दीपकत्वाद्वैरिभूतस्यशिशिरांशोःशीतकरस्यचंद्रस्यअंशुराशिः किरणसमूहःशशारुर्हिंसोसि शशारुर्घातुर्घातुको हिंस्रश्चसमरः ईश्शशिरःसंबोधनायस्यसपंचशरःकामइतियावत् शरेर्वाणैःशरीरेतदवच्छिन्नशशुरंव आशुगामीशशा रहंसीकृतवान् अहिंसायां चंद्रकरोद्दीपितःकामःसर्वांगेषुअयांवृतवानितिभावः ५ श्रीसांबसदाशिवायनमोनमः

शिव
२

विरहिणीं सखीप्राह शरारीति शरारिराति राटिश्च बलाकाविशेषं टिट्टिभेत्यमरः शरारीणां बलाकानां राशिर्नीसमूहे शाराश्चि
त्राश्राशादिशोयत्र शिशिराः शीतांस्तीक्ष्णाश्चांशवोयस्यासौ शिशिरांशुशिशिरांशुश्चन्द्रः सूर्य्यो वेति यावत् तोऽपतितत्तं करोति
तस्मिन् शिशिराशिशिरांशुसे तदावरणहेतावितियावत् एवंभूते वर्षासमये योऽशिशिरांशुः शुभ्रपुञ्जस्य कामस्य शरावा
राः शरीराण्याजीवितत्वभावाः शराश्चरूपसारिकायाः श्रीरस्याः स्मराः सन्तिविरहिणीजीवितसंदेहहेतवइतियावत् १ ८

शरारिराशिशाराशेशिशिरांशुशिशिरांशुशे । शरीरिशाशरारस्त्री भूरशौलि शिशेशराः ७
रंभाभिभूभिरारंभभारभूरिभिरर्भभैः । भाभरै रंभिरारंभिरंभोरूरूरभीरुभिः ८

नायकः कांचित्प्रपन्नाह रंभेति रंभासदृशावूरूयस्याः सा रंभोरूः उरूत्तरपदादौपम्ये इत्यूङ् एभिरलक्ष्यमाणैः भाभरैः
कांतिसमूहैः भूः स्थानमाश्रयभूता आरंभितृता किंभूतैः रंभायाः अप्सरसः अभिभूमिः अभिभवकर्तृभिः आरंभे उपक्रमे भारे
णभूरिभिर्बहुभिः अर्भाणि बालानि भानि नक्षत्राणि येभ्यः तेजः प्रचुरैरितियावत् अभीरुभिः भयरहितैः अन्यदीयप्रभापेक्षया

शिवमौ चि० का० टी कर्मणापरा 3

सप्तभिर

व्यवहितसजातीयाक्षरद्वयनियतं यामकप्रसिद्धं चित्रमाह सुखेति सखायं प्रति नायकस्योक्तिः हे इति संबुद्धिः शोभना या असौ सु
धाधारा च सुसुधाधारा तां द्रवयति मा प्रैति सुसुधाधारारं रथातोः कर्मणापरा तादृशेनाननेन नना विस्तारितान ननेमेयं रूपा का
शाब्दो यस्याः केशादौ भावविषये आम्लेषादौ क्रियमाणे न नेति वचनं स्त्रीणां विब्बोकाख्यभावस्यानुभावः दृष्टानां भावानां प्राप्ताव
भिमानगर्वसंभूताः स्त्रीणाम नादरकृतो विब्बोको मानविज्ञेय इति भरतोक्तेः कामेन मनता रोऽ संतापिभ मतोर सो यस्याः न का
रस्य प्रतिषेधतात्पर्यकत्वाभावात् ईदृशी नायिका मम देहं मुमुदे आलिंगनादिना मुदिता चकार नानाय हूनि स्थानानि

सुसुधाधाराराननननननकाकाममनतनररसासा ममसुमुदेदेहंहेनानास्यास्यादंदंस्थास्था ९
सायकासायकालीनंमसस्यकामस्यकामिनः मानिनीमानिनीयतिनिघ्नतोनिघ्नतोदयं १०

यस्या असौ बहुप्रकारेति यावत् अदस्था एतच्छरीरनिष्ठा आस्थास्या आदरः स्यादित्यर्थे लिङ् तादृशा स्त्री संभोगे स्वशरी
रे बहुमानो युक्तः स्यादिति भावः यद्वा अदशब्देन नायिकापरामर्शः तद्विषयक आदरो युक्तः विभावोत्कर्षेण रतेरुत्कर्षादिति भा
वः ९ सखी मानवतीं प्रत्यनुमायाह सायकेति निघ्नतोऽधिघ्नतो स्यकामस्य सायकाः सायकालीनं कामिनो निघ्नतो दयं
मानिनीं मानवतीं मानिनी वं मानेन मिच्छति अधीनो निघ्न आयत्तो मरः सायशब्दो घ अंतो भाष्ये प्रसिद्धः सायमंडनमभितं

सुरवानि

शिव ३

नायकेनक्रीयमाणां परिरंभाद्यनुकूलव्यापारं प्रत्यादिशंतीं मानिनीं सखीनायकोवाप्याह ललनानामिति ललनाचनितंबिनीत्यमरः अमरस्त्रादेवभूमिः अत्रयोसारोरसासारः प्रीतिधारातद्द्रूतनीयस्यरसविशेषस्य भूत्पत्तिस्थानभूतात्वं अमतिरसंमतिः तस्याल्लिसोलेशः तस्यआलापोवचनंसएवपविःकुलिशः तेनवितितपापं गर्ह्यकर्मयय्यालाहृशीभाभूः संभोगनिषेधवचनेनमाद्रूतोत्पर्थः मानिनिइतिसंबुद्धिः १० अन्यनायकायाः

ललनानांममरसासाररसासारसस्य मामानिनिस्मेरममतितिलालापपविवितततपापा १०

कोकाकुःकुञ्जेञ्जेननवैवैन्दिन्दिररतैते ललेककसुसुममयैयैस्वास्वादादाननक्वाक्वा ११

कांचिदन्यापदेशेनसखीमाह केति कुञ्जेजीर्णत्वात् अञ्जेकमले काकुर्ध्वनिविकृतिः कांकिंतुनकापि इंदिंदिरोभ्रमरः तत्ररतेइतिभ्रमरीसंबुद्धिः कोकोकुत्सितत्वमेवदर्शयति नेनवेवेति अपूर्वैवनभवति चमत्काराजनकत्वात् शोभनानिसुमानि प्रसूनंकुसुमंसुममित्यमरः तत्रचुरेदेशे ललशोभस्व ककलोलाचभव ककलोल्वे

चिं० कौ
२
३

शोभनस्यास्वादस्यश्वादानेंगीकारः तत्र नक्षाउद्यता नत्वेतद्वंजसादयो रित्यमरः ११ दूतींप्रेषयंती
नायिकाप्राह मेति मायासाः छलस्यबोधिकांमावाचंमागाः किंतुकञ्जुतयेवचूया:

मामायायागागामम ततयायाहिहिततमेमे सुसुधाधारारामोमोददददोदोवरस्मस्य १२
ललनानाममधुधुनानाललताताननमामा सुसुचेचेतोतोममहाहाय्यायाददंकिंकिं १३
ससततरारागागानानालंलंचचररततमामा ननयययशोशोभाभाममददवावाधधमान्या १४
ननगेगेयायोहेहेममयेयेननववररसः सः नानाहोहोभाभागीगीस्तस्तननववदादा १५

ता मे
३

नायिकां सखीमाह कामस्येति सायसंबंधिके रवरूपे सायके हंतु कामस्येति कामविशेषणं आयामो दीर्घः रवमिव अलिक्षत प्राप्नुयान्
लिहआस्वादने लुङि रूपं आया आनभंजकत्वात्पश्यतः ॥ कामस्य आभ्रमरमयीत्यादितिभावः धनुः पुष्पमौर्वीमधुकरमयीपंच
विशिखादृतिसौंदर्यलहर्युक्ते ॥ ११ सखी विरहिणीमाह दयितस्येति अयिसंबुद्धौ अवसरः आगमनसमयः वर्ततिहर्षे इयं इहाव
स्थात्वं इयदेतावत् किमिति कस्माद्विलासि दुःखकलुषास्सि तदागमनसंभावनया हर्षस्पृक्ता भवेत्यादिरर्थः ॥ १२ कश्चित्प्रवासा
भिः थिनं प्रियमाह बलाकेति बकपंक्तिः शबला या काया सा समुद्भवः विशेषणं शोभासात्मसाप्रकाशा तेन समुत्प्रीति युक्तो भवः संसारो
हंतु कामस्यजंतुकामस्य सायकैरवसायकैः आयारवमिव आयानलिक्षन्निभ्वनन्नलिः ११ पादाद्यंतयमकम्
दयितस्यपितस्यायं वासरोवसरोवत किमितीयमितीयत्वमा विलासि विलासिनि १२ पादमध्ययमकम्
बलाकाशबलाकायासमुद्भवसमुद्भवः घनानेहाघनानेहा मितावरमितावरं १३ अर्द्धसमपादयमकम्
वरोरुचिरतासीमावरोरुवशागस्तव मानिहंस्ये त्वयाचिन्नमानिन्मे किं कठोरता १४ अन्त्यपादादियमकम्
यत्र घनानाम् अनेहासमयः कालो दिष्टोप्यनेहापीत्यमरः अयं एषीष्ट इतोगमने इहायां छायावरं न मितावयास्येन त्रायताइत्यर्थः १३
सखी मानिनीमाह वरइति रुचिरताया सौंदर्यस्य सीमा सर्वातिशयरूपवानित्यर्थः वरोरुइति संबुद्धिः वरोरुतेवरोदत्त्ररुतिका
देवर्ष्यादिप्रयोगात् चिन्नमानिन्मे प्रापिता इह नायके अनुकूले मानानौचित्यात् १४

चि·का·टी
४

मानिनीमुखंपयपन्कोप्याह कलापीति कलालेशोधिमानेनताम्रतामाननाम्रता तसहितस्याप्यमुखस्यमानतासाम्यमाहश्यंपसं·
ध्याकालीनेन ग्रजेन चंद्रेणनातप्यतेत्सनुयेगः १५ सखीप्राह पल्लवेति तदुदितस्ताम्रारजनवर्णायत्र तेतामंस्मात्तितस्तुध्माशितायत्र·
मनःक्रोधात् धुनानेनकंपयताउद्दीपकत्वात् ग्रनेनमधुनावसंतेनप्रसीदेत्सन्वयः १६ नायकग्र्राह घनेति स्तनितंगर्जितंतदेव

कलापिनस्याःकोपस्तानामलप्यते कलापिना समानताम्रतास्यस्यसंआभेनसमानता ग्रप्यपादांतयमकं
पल्लवादितताम्रणातताम्रणाततस्तैतः प्रसीदमधुनानेनधुनानेनमनः क्रुधः १६ ग्रप्यपादादिमादियमकं
घनस्तनितवाद्येनतेवाद्येनघनस्तनि नमानसेयातायेतयातायेतनमानसे १७ ग्रस्ताद्यंतयमकं
हृंदंविरेजेनवमालिकानांपुष्पैर्विरूढैर्नवमालिकानां विभ्राजिकंठेनवमालिकानांकलेन
रस्यानवमालिकानां पादांतयमकं १८

वाद्यं उत्सवहेतुत्वात् ग्राद्यत्वंवर्षाकालीनत्वंघनस्तनीतिकामोद्रेकव्यंजनम् मानससेवा ग्राग्रहेणनतायेतनविस्तीर्ण्य
तमानसेनयातायेत किंतु गतवयाचरेदेवग्रस्थिरत्वात् नवमालिका जातिभेदः नवानांमालिकानां नग्रवमम नवमं
रमणीयमलिकंयासां ललाटमलिकंगोधिरित्यमरः कलेनरस्यानस्यकलप्रायमधुरस्वनमा प्रकाशकाग्रलयोग्रमराया

७७ हृंदेति २ मालानां २

कुसुमानां मालाः १८

शिव
४

सत्वी

कस्याश्चित्संभोगोन्मुखं प्रियं पश्यंतीं आह समिति समुद्गतामायस्याः विततं आरुण्यं यस्याः एतेन सायंतनचंद्रोदय उक्तः भवितं
प्राप्तेनारुण्यं यया समुद्गीतिसहिता संभोगसमयस्योपागतत्वात्प्रीतिरित्यर्थः १९ वसंते विरहिणीदशामाह मलयेति सं
कीर्णाभिः सुमनोभिः पुष्पैः रुचिरे रम्ये अजिरे प्रांगणे कांतानां प्रोषितानां नायकानां मध्वनो मार्गस्य वीक्षार्थं सुतरां मनसो रु
मे

समुद्गाविततारुण्या हृष्यते कौमुदी यया । समुद्गा विततारुण्या तथेयं वरवर्णिनी ॥ १९ विषमपादाद्यंतयमकं

निल मलयासमसंकीर्णा सुमनो रुचिरेऽजिरे । कांता कांताध्ववीक्षार्थं सुमनो रुचिरेऽजिरे ॥ २० समपादांतयमकं

मत्तयापिकलापिन्या विनादे हृमितामतिः । मृत्तया पिकलापिन्या विनादे हृमिता मतिः ॥ २१ अर्द्धावृत्तियमकं

गिह्ल्या यत्र रेजिरे शोभितवत्यः उद्दीपकभयाद्बहिरागमनस्यानर्हत्वेपि प्रियमार्गदर्शनार्थं बहिर्तिष्ठतीति भावः २०
कश्चित्स्वाशयं आह मत्तयेति कलापिन्या मयूर्या विशिष्टे रम्ये नादे मतिर्हृमिता आगमिता इमहम्मीम्ह गतोऽरायेनाकर्म
णि निषापि कोइवलपतिपिकलापिनी कर्तव्यसुपमानेषिणिः नयामत्(विना मां) येनाष्टच्छिवनेत्याद्दिना पंचमी आ
देहं शरीरपर्यंतेषु विषयेषु मतिर्मिताक्षिप्ता विषयमात्रे रागस्य ऋद्धिरिति भावः २१

चि॰ का॰ टी॰
५

5

अथ भुवि २

विभौ

लोकालोकगिरिं रूपं महायमकमाह भवमुद्र इति ग्रो घितं प्रतिनायिकाय स्वानिवेदनपरं श्लोकद्वयेनैकं महावाक्यं दिक्कालका
लौ पूर्वं निर्दिष्टे आकाशादूतियावत् पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशकालदिगात्ममनांसी सुदृष्टौ आकाशकालदिगात्मस्वरूपविभु
द्रव्यचतुष्टय मध्ये आकाशस्य ग्रयममभिधानात् वैडूर्यं वालवायजमिममरः तत्समारुक्त्रांतिर्यस्य भवतिनक्षत्रमुद्रेऽउ द्रातिस
तिघनजीमूतमुदिरा समरः हीनाभाउपचयोयस्तादृशोऽप्रपयस्तयापयोराहित्येन वलक्षतिग्विततयदाचरति वलक्षशब्दा

भवमुद्रांतिवैडूर्यरुचिर्दिग्व्याग्रभूर्विभौ मुदिरेहीनभेजातेवलक्षमपयस्तया २२
भवमुद्रांतिवैडूर्यरुचिर्दिग्व्याग्रभूर्विभौ मुदिरेहीनभेजातेवलक्षमपयस्तया २२

लोकालोकगिरियमकम्

दाचारक्विवेताच्छत्वमपयेसप्तमी शारदिअद्दृशायामितियावत् दिक्षेनभागेपनअग्राग्भ्रार्धर्भूर्यस्तादृशो विभौम
तेरिउद्धृतांभामततिगच्छतीमुद्रांतात्तस्मिन्मुद्रातिभवत्वयि विद्रूरस्यभावो वैडूर्यं तत्ररुग्छिद्यायस्तादृशोदेशांतरस्य
सतिवलस्यक्षस्यानाशेन अपगतयस्तस्यपत्नोयस्याःतादृश्यानवमावस्थापन्नयातयामुद्रीति द्रावाग्गी द्रावाग्भू

शिव
५

३८

काश्चित्सामहंसंवर्णयति भारेति भारेश्रवेहे देसौरभ्यंसौरभ्यं यस्यतादृशंपानीयंयस्यां अभिसांमुखेन ईतीमभरं नीपानांकदं
यानां अम्भरसौरभंयस्यां षष्ठीतत्पुरुषपूर्वपदोबहुव्रीहिः नाडितउपहतः अथगानांभासारागद्युत्कर्षोकांतितलवा या
रसाभाक् भूमिसंबंधिनिअधायस्यां नाडृशांनाडितंतडितसम्हायस्यां २४ काहलोवाद्यविशेषः तस्याश्रवसरेय आ
रावः तद्वदारावः यासोयेषांतादृशाबलाहकामेघायस्यां भानिनक्षत्राणिअलंतिवारयंतिभा लिका अनघाहृद्या

भारसौरभ्यपानीयापानीयाम्भरसौरभा नाडिताधिगुभासाररसाभागघनाडिता २४

काहलादसरारावबरारासबलाहका भा लिकाघनधाराकाकाराधाघनकालभा २५

प्रतिलोमपादयमकं नोरणेरागरागोना योगोभागोऽकलिमैमहे हेममैलिकगोभागो योनागारागरेणुना प्रतिलोमपादयमकम् २६

धारायस्यासाघनकालस्समाशोभाकारांबदितिहृदयंधाति काराधा प्रवासविरोधित्वात् २५ कश्चित्स्त्रियामाह ने
ति नागुर्महान् रणास्मृगस्तरुकांतिः तस्याअनायोजालं तन्नेत्रशोभायेयदेतुत्वात् गोभागोनेत्रभागः मेमहे
ऽकलिहानः प्रीतिहेतुत्वात् हेमवाहृतीमालक्ष्मीर्यस्याःसंबुद्धिः नागस्यसिंदूरस्यअरुणोनरेणुनाचूर्णेनयुक्तः अलक

कश्चित्प्रियामाह कालमेति नीलवर्णेनान्वितो यः केशांशस्तेन सत्यप्रभाधं भानं स्वं ताहृशानराय स्मा शुभा
शोभनकांतिः एवंविधा त्वं मालिकामासालिके यानां भ्रमरः वंशं भासुराननस्य भाकांतिः तया अस्तोजितः श
शांको यया ताहृशितन्वीति चेद् संपुष्टि २७ कश्चित्प्रियामाह तिलकेइति मालिकयान्नमलिं यातीति मालिधया तस्मि

कालिमान्वितकेशांशस्तेभाननराशुभा भासुराननभा अस्तशशांकेतन्वि मालिकौ
२७ तिलके निवसातेभायासामालिकाधिस्मेवे ... सारसुमाराभिसारा हापि वनामुया
२८

न्मालिकधिय आतो धातोरित्यालोपः नतिलकस्तिलकः प्रमादाभिवेति कालिदासः रक्तमालिन्युक्तेति तिलकेनि
वसावसंती यसेपवाधरु तस्मेइतिपादपूरणार्थो निपातो चित्रेतद्दोषानंगीकारात् यत्रर्जितमस्तु अभित्या
दिविधासत्यसोहृस्पमात्रपरत्वं रागिणांसारः शोभनोमारो यत्र ताहृशः अभिसारस्य कृतो यस्मा असाधनेन प्रियोपकंठ
गमनेच्छानुमान् अमुयातिलकां सानपिवमन्मनो नस्वाधीनं कुरुष्विं तु कुर्वे वेति काकुः २८
नौ

शिव
६

कश्चिन्नायकं वर्णयति यामुनेति अत्र नेर्भुयः केलिरतिस्य ह्रसेद्गुतिसंगुह्ः केलतीमदनयोरूपाश्रयेषु कश्चित्कर्णतिकेलतीरमणा केलिपूर्वकोकिलद्गृतिश्रीहर्षप्रयोगप्रयोगात् तेनवसाभाकांतिरस्तीत्यन्वयः अत्राश्रमक्षायामुनोजितांद्वेषेपिहारः वशीकरणोपायः अभिरामारम्भागिरासुरसावर्णायत्नुमत्राश्माधिक्यः प्रयोजनमनसावेश्मधिकीप्रयोजनमितिठकूफाश्चर्यहेतुरित्यर्थः अणिमानमस्त त्वंअत्रस्यतिक्षिप्यतीत्यणिमासस्यायोहृद्विर्यसाविस्तीर्णत्वात् २९ अभिसारिकां वर्णयति यापशमिति भाजं कामः पंकोह्रीसाय कर्दमाधिस्समरः तस्यलानेधिस्तारः तेनवलापंकिलेमार्गस्खलनात् इन्नाम्बार्द्रावारःधाराणामुपक्षोदःक्षोभः तद्युक्तेनवेतसा

यामुनाविपिनहारोसौभिरामासुरसागिरा वेश्मधिकणिमासायाभातिस्मायनिकेलतिः २९
गोपशंवशमयान्माजपराधीनस्वमानसा सादराननबलोन्नामधारोपक्षोदवेतसा ३०
सातेवैदक्षेपरौधासन्नालोचननतारशा सानमास्वनधीरायअन्यायामकशपपा ३१

उपलक्षिता ईदृशीया अपपांकंदृष्ट्यादिभयरहितंयथास्यात्तथा अयात् जगामसंकेतस्थानमित्यर्थः ३० सातेति सापूर्वोक्ता वेश्यदिख्यातसंकेतंप्रापनहिस्वनेनमेघगर्जितेनधीरंधीरत्वं अधिकृदमाग्नोतिस्वनधीरापःताहृशोजन्माजामडत्यभिप्रवेधोय स्या विद्युतोल्पकालस्थायित्वेपिविद्युदंतरोत्पत्तासप्रकाशसंपत्तेः ईदृश्यापांपयाविद्युल्लतेनालोकेनेत्यर्थः शंपायातदृशाविद्युदित्यः वेद्दित्वसंदेहोक्तिः धात्वाणिवस्मायांसुरित्यादिवत् अक्षाणामिंद्रियाणामुपरोधेनआसन्नासन्निहिता आरे

अधायानेपि

चि॰का॰टी॰
७

चमत्कारातिशयार्थं दर्शमिः सर्वतोभद्रमाह नालीकेति नालीकाग्रलीकरहिता नानाकालीना सर्वकालवर्तिनी निसर्वसमानकालीनेत्यादियत्न साधुः लीनादुर्बोधत्वात् मायायाअविद्यायाआयामो विस्तारः प्रपंचः तस्यअनालिअसक्तो निःसंगत्वात् नायेन शास्त्रीयप्रकारेण आदानग्रहणयोधो यस्याः नयसंदनायंनजु अमितियावत् आदानमुक्त रूपंयस्या तुनिमामासः नादः प्रणव आयानं प्राप्युपायो यस्याः ॐतत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः इत्युक्तेः काकिमयस्या इमाभगवती काममोदा तुल्यष्टदानंददात् आमजगाम अपितु नकापि सर्वदास्वप्रकाशानंदरूपत्वात् भक्तानामिष्टार्थपूरणाच्च नकदापि आनंदयेत्तु॰

ना	ली	का	ना	ना	का	ली	ना
ली	ना	मा	या	या	मा	ना	ली
का	मा	मो	दा	दा	मो	मा	का
ना	या	दा	ना	ना	दा	या	ना
प्र	दी	पा	त	त	पा	दी	प्र
दी	न	ता	प	प	ता	न	दी
पा	ता	प्र	मा	मा	प्र	ता	पा
त	प	मा	न	न	मा	प	त

नालीकानानाकालीनालीनामायायामोनाली काममोदादामोमा कानायादानानादायाना ३२ प्रदीपाततपादीप्रदीनतापपतानदी पाताप्रपापाप्रतापातपमाननमापत॰ ३३ सर्वतोभद्रम्॰

श्यमित्यर्थः विद्युन्मालावृत्तं विद्युन्माला मोगायितिपिंगलोक्तत्वात् पंक्तिचतुष्टये चरणचतुष्टयं लिखित्वा चतुर्भिः प्रकारैर्वाचने सएवश्लोकोभवतीतिरीतिः ३२ सनुनेस्तोति प्रदीपेति प्रदीपमततिप्राप्नोतीप्रदीपातः तपः प्रकाशः तेनआदीप्तसमंतात्प्रकाशमानप्रसिद्धेतियावत् पातोनिषिद्धानुष्ठानुजंपापं अप्रपापार्गदायनिष्ठसाधनतायाश्चैतयंदनार्दविष्ठसाधनतान्

यान्

का१ रामोऽरसा सारभारा मासमाननमारमा रमासममासमा र सानमम नमानसा ३८

नायकः सखायमाह रामेति रसस्य शृंगारस्यैव जलस्य रसपदार्थयोः शृंगारजलयोरभेदेनान्वयः विद्यमानसराजहंसेत्यादिवत् आ

सारो धारासंपातरूपो मारः कामो यस्याः मा लक्ष्मीतत्समा नारमा सा अपि ---- यस्याः मसीयद्विमासो भावेयन्त्र रमा समाल

क्ष्मीतुल्या धमतिरेणात्रसादृश्यं नमं नमस्त्रेपकाद्यर्जंतात् आनं नमानं संचयस्याः लज्जाऽ नोद्गतं चोक्तं ईदृशी सा नुभूता रामा ने

ति शेषानाह वदामेति कामो विषयाभिलाषरूपदावो वह्निः तापकत्वात् तस्य दासता तदधीनत्वं सदा सर्वकालम

नुनुता संमता कानकापि अधराहिना तदारायतात सैकता कीदृशी अमकोरो जनकः पीडकइतियावत् अनुराग

एवगरो विषं यस्मान्तुहनस्यायां कानुमतानकापिद्विद्धायां पासेयावयपकत्वात् इति वदामेति वदेदेलोङ्गुमवहुवच

नेरूपं ३४ दूतीनायकमाह पिकेति वरउन्नमोहासः स्मितं तेन सहितश्चासावोयस्येति संबुद्धिः स्मितपूर्वभाषित्वसोन्नमगु

रात्वात् पिकारावसदृशश्चारावरवोयस्याः तेनवरायाकालसाराऽतिकालारसजनकाऽअलकाः कुंतलायस्याः कालसा

इति ११ १२ ४ १ ३ २ १० ५ ६ ८ ७

वदाम काकामदावदासतानुनुतासदा मताधराराधनामका नुरागगरानुका ३७

पिकारावरवराकापिकालसारसालका रालावहाहावसारावरहासमहारव ३५

राजास्यभाभास्यजारा जायमानेन मायजा स्वमातमामातमास्वभानमाननमानभा ३६

रेरसोयस्मात दाश्रयत्वात् हासः क्रीडा तदावहात तत्कर्त्री हावोनभिव्यक्तं चित्तविकारः सारो यस्याः ईदृशी कापि लोकोत्तरा ना

यिकासीतिशेषः ३५ सखीप्रणयकुपितां नायकामाह राजेति राजा चन्द्रस्तद्वदास्यभामुखशोभा यस्याः नमनस्यं आयः प्रा

प्तिः तस्य जाड्यपक्षयः जैक्ष्येभावेक्विप् जायमानानमायजैर्यस्याः नायकहतप्रणामा नगणायंतीत्यर्थः जायमानायेन

मायाप्रणामलाभालानूजायतिक्षिणोतिवा आत्मोपसर्गेद्वतिकः अजाराप्रतिव्रतपत्वात् भासिशोभसे अंतिं प्रियस

तित्वामोद्वितीयायामिति माभिमादेशः समास संजगाम त्याणतोद्वलसंपूर्वस्यलिटि रूपम् ३६

प्रणामस ३

सोमशंभु

चि॰का॰टी॰

८

४

स्रा पद्य २

काचिन्नायकमाह कामेति देवेतिसाहस्यात्संबुद्धि एतेन यदेनिव्याख्यातं कामेसारोरसोयस्याः तांरक्तांमुखंनाथि
कांतरमाहसावा एहिगच्छहि मेशीतसमये अद्रिमेदुर्गाबाहेः देवेवर्तमाने इत्यर्थः ततोवादोयेन माहोवादे विषादे
वाप्यर्थेः सादे नाशेयस्योयानः रवएवसारोरसोयस्याः इत्थीसाक्षि तन्नाम्नातदाभावयोनवामर्दनेपिविषादोऽप्रपया-
तीत्यर्थः ३७ सखीनायकमाह सानेति अगशोभाया पर्यंतशोभायाभागकारः विभाजकः रंभोटीद्रुमसावगांभा शो

कामेसारससामेकामेऽहिदेवपदेह्रिमे सादेवातततयादेसारवसारसावरं ३७ पद्य
सानारंभभरंनास्तनायकार्यंकायना रंकागमेमागकारंभरभास्समारंभे ३८

स्पे

गकारं श्वेतिसमासः दरिद्रासाम नभागग्रहणात् अत्यंतंपर्यंतसाहस्येप्यंगप इह
सांस्तनारंभस्यभरंवृहविशेषंभरधारय भरतेर्मौवादिकस्यरूपं नास्त्येनत्यर्कं नायकस्य अलकेकपाटोपलक्षितद्वार शिव
देशेऽयनेगमनेपर्यातिसंगमार्थंतत्त्वागमनेयन्नेतियावत् अस्यनायकस्यभासिकोतो मारभकांसारंभयदाचर ८
स्वसंगमेनततकांतिंवद्धयेति आरभेतिपवाद्यंदां भायाआरभेदुतिसमासः ततआचारेक्विपिलोटिमध्यमैकवचनेरूपं ३८

सखीनायकमाह मारेति कामेनआसारसदृशोऽनवछिन्नोरसो यस्याः ईदृशीनेतव अयजाभाग्याज्जाता तद्भोगसा धनस्य तददृष्टजन्यत्वनियमात् सायामानायिका रागाज्जाता आततः सर्वराजिव्यापी जागरोयस्याईदृशीजायते चिंतया संभोगआलेगनेयस्याः हेतेतर आनिंद्येतिसंबुद्धिः अयसायत्यक्षा तच्छब्दस्याध्यक्षवचनत्वात् दीप्यमानायाः इहास्यां रत तारतिमत्वम्भीतिसंभोगेजागरेणरस्यनुमानं विप्रलंभेपित्वद्विषयकरस्यनुमानादिस्यर्थः ३९ इतीसंघट्टनोन्नंनाय

मारासारसारसामारागजाततजागरा सांजायतेतेयजासारततेहहतेतर ३९

स्यायानयायानयायायातयाममयातया नयातपापातयानयामपाममयामया ४०

कमाह स्यायानेति नयएयातपः प्रकार्यात्यात् तेनअपातंपातरहितंगमनंयस्य उपायेनगमनास्फलायोगाय वछिन्नयानेतिसंबुद्धिः अपगतआमोरुजायत्र फललाभाऊमनजन्यश्रमदेषरहितंयस्याश्च तथाभयाकरणभूतया योअपाःपीतवानसिहृष्टवानितियावत् शोभनंसफलं आयानमागमनंयस्याः संकेतस्थलेपरस्परमेलनाद्उभयो रपिप्रीतिरितिभावः आयभूतआनोजीवनंयस्याः तद्विरहेतन्नाप्यसंभावितत्वात् अयातयामापर्युषिता अनुप हतेतियावत् मालक्ष्मीर्यस्याः ईदृश्यातयानायिकयासह आश्व उपविश संभोगार्थमितिभावः ४०

वि·का·टी

२

पद्मबंधमाह कुमेति नायकस्य सखायं प्रयुक्तिः श्यामामंगामादिस्यन्वयः अमात्र
वाग्रूपरूपावोभ्या कुमारमेघसिद्धे कुमासुग्रीवयोधित्वतद्दामारम्या अरसामाम्मो ऽ
न्यनिरूपितसाहस्याभायवान् मायालक्ष्मीः क्रमोयस्याः कामक्रारामायमाया॥

कुमारमाक्रमायामयूपमासामासूमाकमा
कामारामायमा रामामाप्रेमाकुमागमानिमा ॥४१॥

आरामवद्दावरंती विहारस्थानत्वात् आमागमे प्रसादागमने आतिमा ऽ न्यंत
मानोयस्याः चिरात्प्रियमिलनेन आह्लोक्षादितिभावः षोडशदललबंधोयम्
एकैकदलाक्षरो त्तरं कर्णिकावर्णं वाचयेदितिरीतिः ॥४१॥

शिव

२

अथदलपद्मबंधमाह काय्सेति नायकस्योक्तिः इयं रामा कायस्ति किंभूता कायस्य साधिमा रमणीयत्वं
तत्कालीना यौवनावस्थामापन्नेतियावत् नालीकं कमलतुल्यं आस्यं मुखं यस्याः अलिरिवतारकायस्याःश्या

कायसाधिमकालीनानालीकास्यालितारका
कौरतौवधिकारामामाराकारांक्षिसायका ४२

मवर्णत्वात् रतौ भावे अधिकौ मारा कारः कामसमयत्वसंपादकः अक्षिनेत्रमेवसायकोबाणोयस्याः तद्वशीकारहेतु
त्वात् अत्रायं बाचनप्रकारः दिशिनिर्गमनप्रवेशनाभ्यां विदिशिमस्तत्याक्रमेणताभ्यां सहयाचयकर्णिकाक्षरेणानु
गुणातिशयेन रतरूर्षात्

शोभनीई
चि॰का॰टी
१०
10

खड्गबंधमाह भासमानेति दृश्यमाना समुत्तप्तस्य शुद्धजांबूनदस्य सुवर्ण
स्य समा प्रभा यस्याः नवराजीवं कमलं तस्य सजातीयं ... तुल्यं अंग
संबंधि सौरभं यस्याः भारती वाग्दृस्य विषयमतीतं अभ्रमा कांति र्विवर्णनं भ

भासमानसमुत्तप्तजांबूनदसमप्रभा भामिनी नवराजीवसजातीयांगसौरभा ८४
भारती विषयातीतभव्यविभ्रमवल्लभा भाति भावितखेंदुसिंदूराहणभालभा ८५ खड्गबंधः

शिव
विभ्रमा व्याप्यायैर्विलासाभावविशेषाः तेषां वल्लभा सर्वदातदुत्पन्नित्वात् भाविता प्राप्ता खेंदुसदृशा स सिंदूरा १०
· रुणा स भालस्य भा कांतिर्यया भामिनी भातीत्यर्थः ८५

शि·का·टी

प्रोषितस्याह स्तनितानीति काठिन्याद्विनिंधानीत्यन्वयः त्वंपुनर्दृष्यांस्पृशेति संबंधः पुनस्त्वर्थे कुशानीरम्याहृकूयस्याः केश
पाशस्यविशयंसंशयमश्नुतेप्राप्नोतीतिकर्मरापरा केशपाशविशेष्यकसंदेहप्रकारस्श्लतत्वंसंवुद्धिरर्थः तयाचसाहृस्पंशंप
भावद्वयकोटिकसंदेहस्पमहृशाकोटिकत्वात् अत्रदंडोपांत्यवर्णा
स्सहृरीत्यायावचनं दंडयामरसंबंधिवर्णास्सचामराग्रवर्णादारभ्ये

म
ह
न
ध
न
पु
त्वं
म्या
ढि
का
निं
धा
नि
वि
त्ता
स्त

श
पा
वि
पा
शं
ह
उ
चामरबंधः

स्तनितानिधिनिंधानिकाठिन्यात्वंपुनर्धनं कुशहृया:
केशपाशविशयाशाहृशंमृश ७६ आनहूसमयोदरश्या
वाकारपयोधराः जागरूकमहोदारग्राह्यकांत्युपलाय
ना ७७

केकवर्णोन्नरं[illegible]वाचनंयारद्वयंचस्य वामवर्णान्नरमिति
बोध्यं ७६ कांचिद्वर्णयति जातेति हेमस्वर्णं जातरूपंसुवर्णमिति
हलायुधः उदारोदात्तमहतोरित्यमरः ग्रावापर्वतः जागरूकंमहो
दारग्राह्यकांतिरूपंउपसाधनं उपकरणंयस्याः अत्राद्यार्द्धस्यपरि

२१ छत्रबंधः

ना
ना गु ना
ना गु रे गु ना
ना गु रे णा रे गु ना
ना गु रे गु रु णा रे गु ना
ना गु रे गु रु गा रु णा रे गु ना
ना गु रे णा रु गा ना गा रु णा रे गु ना
ना गु रे णा रु गा ना यो ना गा रु णा रे गु ना
जो
भा
गो
क
लि
मे
मे
हे

नागुरेति प्रतिलोमाद्व्यमकं पूर्वमारभ्यातं अत्रोपरिकोष्ठादारभ्य दंडांतवर्णपर्यंतं प्रथमार्द्धः ततः प्रति
लोम्येनोपरिकोष्ठपर्यंतं द्वितीयं तीर्य्यक्कोष्ठान्मध्यकोष्ठपर्यंतं मध्यकोष्ठाच्च दंडपर्यंतं दंडांतवर्णात्प्रति
लोम्याभ्यां नयमाक्षराद्ववाचनेन स एव श्लोकः विदग्धमुखमंडनोक्तरीत्या छत्रबंधमाह विलासेति
हे धाम्ना विलत्वेन अकलुषतया कविता चेतां कवीनां विदिता ज्ञाता मतिर्बुद्धिरिति वर्तमाने नः स्मयमा

नागुरेणारुगानायोजोभागोकलिमेमहे हेममेलिकगोभागोयोनागा
रुणारेगुना ४८ विलासेनाविलत्वेन विदिताकवितावेताम् स्मय
मानात्वमितेनघयाहि कमनीयताम् ४९

चक्रबंधः

नानुरागेणा हसेतीत्वं एतेन नायकेन कमनीयतां रम्यत्वं प्रयाहि त्वदनुरूपवरांतराभावादेतत्संग
मव्यतिरेकेतद्गुणातिशयस्यैवैयर्थ्यादिति भावः अत्र प्रथमवर्णस्य नाभौ न्यासः ततो वर्णत्रयस्य पूर्वा
देनान्तरं मध्यवर्णः ततः षष्ठसप्तमाष्टमानामुत्तरारे ततो मध्यवर्णः एवमेव पश्चिमे दक्षिणे चारे द्वितीयपा
दस्य पूर्वार्द्धस्य वर्णाः ततः पूर्वाभिमुखेनोत्तरार्द्धे वर्णत्रयस्य पूर्वारांते स्ववर्णामुत्तरार्द्धे चतुर्थवर्णो न छिद्रं इत्यादि २१

कश्चिदाह इतीति श्रीलाक्षायिष्कृतानां किंचिन्नकाशितानां भासुराह्नतीनां रदानां
ग्रायामिप्रचाराबहुप्रसाराप्रभातस्मा आमत्यासंबंधेन श्वेतितिर्यग्दिक्कृतसंस्थितिर्यस
ताहृशः शारसंवंधिमारकाया स्फूर्तिमायाग्रागमो यस्याः रुचिभिरस्यश्चितं तीरं श्रीहृ
तंयत्रात्रतमदीधितिभिः प्रभाभिः तद्विसंश्रयेयासंधातुयोगपायारुक्तस्या अंजिकाप्र-
काशिका रुचिरासौंदर्यशालिनीभिर्भाभिः कांतिभी रमातो लक्ष्मा अप्यधिकाकांचि
भिः

रक्ताचिष्कृतभासुराह्नतिरदायामिप्रचारप्रभासज्जिश्वेतितरम्य
दिक्कृतिशारसंवंधिराकाग्रमा रुचश्चिश्रितगात्रदीधितितद्वि
संश्रेयरुगंजिकाकाचित्सारसद्रूपमेतिरुचिराभाभीरमातोधिका

द्वयोकोनत्रिशतासारसद्रूपप्रतुल्याक्षीसमेतिसन्मुखमागच्छति अत्रपञ्चस्वरेषु पाददत्रयं
नेमोचतुर्थःपादसंधखरांश्लिष्टं तद्कम् पुरः पुरोन्यसेत्सादान्वडरांतर्गतां क्रमात् तु
र्यं तु न्यापयेन्नेमोचक्रमात्मंकितंभवेत् अत्रतृतीयमंडले यिस्मिन्का अंदृतियबेभार
गामिवंधे इस्तुतिष्ठति ५०

शिवमौड

शि॰का॰टी

१२

12

नायकोनुभूयमाह मंदारेति मंदारपुष्पाणां दाममाल्यं तद्वन्मदिम्ना मदकुलेन गर्भं रम्या कमता मोऽतिकामुकः कमः कामयिता भीकइ स्मरः तस्यानुरागे संदाने बंधने ददातीति संदानदा अतएव विषयकर्तृसंपादिके सर्थः मंदावदातां न वोद्भिन्नं सास्ये आस्य दलतादिवाधरो यस्याः रक्तत्वात्कोमलत्वाद्वा मंदाक्षदे लज्जाज्ञापकं अनमग्गमाभारं विलक्षतां ग

मंदारदाममदिमाभिरामा संदाननेदाककमतमानुरागे मंदावदाता मतमाधरासा

मंदाक्षदानग्गमातरासि ॥५१॥

मंदारदाममदिमाभिरामा मंदावदातामतमाधरासा
संदानदाकमतमानुरागे मंदाक्षदानग्गमातरासि

मं दा र दा म म दि मा भि रा मा
सं दा ने दा क म त मा नु रा गे
मं दा व दा ता म त मा ध रा सा
मं दा क्ष दा न ग्ग मा त रा सि

मनेयस्याः श्रीकृष्णविरहाज्ञमनस्यानतत्वादयाईदृशी सा नायकास्ति अत्रैकपादविषमाक्षरैर्द्वितीयाद्यक्षर
स्य द्वितीयादिपादाक्षराणां वाचनेनैकपादो भवति एवमर्द्धद्वयपर्यायोभावेपि ॥५१॥ गोमूत्रिकाबंधः ॥

शिव

१२

शरद्वर्णयति नेति आविलतां कालुष्यं अप्रदायमानेऽपि यानेश अप्रदायमान ग्रं द्विके इति दंडी। विदया
शरत्कालक्रमध्योपि विशदाविशदामध्येलिदंडीयमकात् सितपक्षांहसाः फलमिति क्रियाविशेषणम्
प्रमिताक्षराछंदः प्रमिताक्षरा सजससैरुदिता इति लक्षणात् लोकोक्तेः ५२ सखीमानिनीमाह सखीति हठमा

नैविभृतेसलिलमाविलतामप्रदायमानजलदागरितैः श्रियमीभवकुशिखचोपिदधांकुल
मुविनाहकंसलिलतांविभृतामवसायतेननुचलसाहसतः कुशलाभमञ्जशिरुजापि मृषाष्ठ

नेसलिलतांव्यवपत्वंविभृतांधारयन् अवसायतःक्षीयमाणात् यैसयेभ्यादि अपादाने याहीय
रुहोरितितसिः साहसंसज्जेवेत्यर्थः कुशलाभंग्रहकारायफलाभासवत्वात् रुजंआयाति रुगापि ह
यंगोगवविशेषणांतिमितमार्दं नेत्रपर्यायस्याङ्गुलिग्रयमांतेनाधिकाविशेषणं तोटकवृत्तं अन्यश्लोक
गाम्भीर्यकाबंधः ५२
५

शिवमौर्ड
चि. का. टी.
१२
13

सखीसखंतरमाह अग्रहीतेति इदानीं मानस्य निर्वाहयितुमशक्यत्वात् नमन्नायकः अप्रासीति
कर्मणिशिरप् पश्चात्तापमयो व्यवसायो ज्ञानं तद्वशात् अवसादयितव्यः क्षेपणीयः सखीजनो यथा
तादृश्या नायकानुनयार्थमस्मा त्वं कर्षयिष्यतीत्यर्थः तोटकछंदः इदंतोटकमंबुधिसैः प्रथितमिति
वृत्तरत्नाकरोक्तेः कस्याश्चिद्विप्रलंभे दृश्यमानं किंचित्तदृशमाह अगहेदिति रतिविषये मत आगमाय

अगृहीतशाठ्यसमयागमया किमया सिनमन्ननयादनया अनुतापमयव्यवसायवशादवपादयि
अगहेन यां रतिमतागमया प्रमदासि कामदनसादरया तनुतापमेयभवदीयदशाभवनाद
५ ६ ४

स्याः त्वयिरतिमत्येत्यर्थः अत्रहस्तेमयुक्ता असिकास्थितिः तद्युक्ते मदनेसादरया अतिप्रकर्षापन्नकाम
येत्यर्थः भवनादिति विषयमायोपलक्षणं अपेतः रससमुद्रेपरसोत्पत्तेः जयोवेगोयस्याः इदृक्पातया तनु
तापोऽस्य वचनं तेन मेया ज्ञेया भवदीया दशा अगहेन तराभिलत्यन्वयः तदवाप्तिकृतत्व दवस्थामजातीयेव
तस्यास्त्वदप्राप्तिकृतावस्था अतोमिलनं सुघटमिति भावः क्षान्याश्रोकेगोमूत्रिकाबंधः

दृशा

शिव
१२

नायकोमानिनीमाह सेति अकस्मान्नायकदर्शने कोपात्सपरिहृतिः हारेत्यपपर्यपरं स्फुटोपजातीयपरिहृताः
प्रतानोयस्याः नाटकेरंगदेवतापूजार्थं कुसुमांजलिदानं प्रसिद्धं अस्याश्चपिरत्वानुकूलात्कामसम्पद्यि
मकत्वमितिभावः अनंतरोदीरितलक्ष्मभाजोपादोपदीयानुपजातयस्ताश्तिरत्नाकरः ५४ कश्चिन्मुशीलं

सविभ्रमंसेते परिहृत्य मिवेलामागत्ययाहारलतिः पपात अनंगनाथावसरप्रकीर्णा पुष्पप्रतानांकुसुमांजलिर्या ५४
जीवितमंगपपाहजवे रागमयाधरभाजितपाभा मानमनाप्नुवतीशनिकोमानुद्धततापकुकामभटातेः ५५

वर्णयति जीवितमिति अंगेतिसखुःसंबुद्धिः अरजुरनुकूलोयेकोपस्याः रागमयसाधरस्तभयाकांता अ
तिजपाभाजपाकुसुमकांतिमतीता अंतर्मनसि अकुत्सितः कामरूपोभटोयस्याः भटेतिवपीकारकात्वं
अकुत्सितेस्मनाभासरतिमत्वं अंगं दोधकवृत्तं दोधकंनागाविलिपिंगलसूत्रत्वात अनपूर्वश्लोकाद्यपादा
दयोद्वितीयश्लोकाद्यपादेन्यस्तगोम्मूत्रिकाग्रकारेणवाचनीयम् ५५

चि·का
१८

१५

कश्चित्प्रियाप्राप्तिपरितुष्ट आह कामेति श्लोकद्वयेनैकवाक्यं कामनीयकं मनोहरत्वं भासारो लावण्यविशे

षः तयोर्भारेणार्दिताः कलाविलासो वचोनयो वैदग्ध्यविलासो यस्याः अनेकप्रकारवर्णरूपेति याचत् चा[illegible]तिर्यस्याः ता रूनी

कृतो विलासो यस्याः अपि समुच्चये हावविधाया आकारस्य प्रकृष्टाऽद्भुता उत्कृष्टा कुररूपेत्यर्थः पूर्वश्लोकार्द्धं

यस्य गोष्ठीतिकारी सा वाचनेऽन्यश्लोकः कार्विति का[illegible]रोः शिल्पिनो नीति [illegible] विशेषे साधारणं नय

कामनीयकभासारभारान्तवचोनया कारुनीतिकलासोऽपि भावनन्दधावरोन्नता

चारुनीतिविलासोऽपि हावविधाकरोद्धता चामरीयविभासारहारूपचित्तकचोच्चया
का

तद्युक्ता कला यस्याः भावेनं दतीति भावनन्दत् वराः श्रेष्ठान्नुन्नता यतः यन्निरूपितोऽपकर्षोऽपि श्लाघ्यः रूप

मानं स्वनिष्ठापकर्षनिरूपकोत्कर्षप्रतियोगिनीत्यर्थः चामरीयश्चामरसंबंधी यो विभासारः तस्य रू

रेणाविततरत्वात् कचोच्चयः केशसमूहो यस्याः सा नायिका अपि प्राप्तेति कर्मणान्विता इति शेषः ॥ ॥

शिव
१८

दुर्ग्गांवर्णनमाह कलेति यद्वेतिनिपात विरहिणां स्त्वर्दसपु शे नु हर्षे कोकानां नाकः स्वर्गः सुखहेतुत्वात्स्वर्गः ने
नाप्या कोकनाकाप्यातनो नकारेण समासः ता हृषीयासौ कुश्चेतिकर्मधारयः सूर्य्यकरसंपर्के हीना भूरस्ती त्वर्थः नी
पेकदंवे भासानां भासमानानां अलिनां भ्रमराणां अंभनेपा रूत्समायनं प्राप्निरस्ति विद्यमानसंभ नायनंयस्यांसा अ
संभनायना अक्षीतितिङंतप्रतिरूपकोनिपातः अलिक्षीरागौ येतिवहुव्रीहिः अत एव कलेनाकुला विरावी चापो
यस्य तादृशो मारः कामोयस्यां आलूष्यमाणकार्मुकत्वात् पूर्वश्लोकस्यपा

कलाकुलानीपभासालिनामसंभनायना विराविचापमारानुकोकनाकाप्यकुर्वत । कमनीयतमाकाराकुंभमानेकुचाकलि । विकोनालाप
वेनाप्यरासानाप्यस्सनाविला ।

क १	ला ३२	कुं ६	ला ३४	नी ३	प २७	भा ११	सा ३५
लि १६	ना १८	म २	स्स २६	भ १०	ना ३०	य ४	ना २२
वि ३१	रा ८	वि ७	चा १४	प २१	मा ६	रा २४	न १२
को १९	क १५	ना २०	का ७	प २८	कु १३	वे २३	[illegible] ५

दयनुश्वयैंडपर्य्ययोभावेनविलिखेनुरंगपदगमालिखितक्रमेणायाचेने
अयमश्लोकः कमनीयेति नायकोक्तिः कमनीयतमोऽत्यंतमेरणीय आकारोयस्याः कुंभवद्वानंययोस्ता हृशौ कुचौ यस्याः
साऽकलि दृष्टेतिकर्मणिनिष्ठा त्वयेतिशेषः विगतंकंसुखंयस्याः साविकाकुं न आलोभूषणंयस्याः साकुनाला अलभ्य
वराणादौ भावेघञ् रासा नावेदनया कूजंती दृश्शीसापवंडत्सयं नाप अनाविलाकलुषापिनासि त्वत्संगेनदृहिनवात

नलभ्ये   ऊ   ऊ

पविनाकृपे   त्वत्संगमोपायचिंतामग्नावा

15

का
री वे घ
लाव
ल कु ल
रोदा
सौ र म्भ
म्भागो
नो दा य
नोज्ज्व
ज ल ज
वोदी
शी त त
त्वाये
ध्या विं र्भ
ष्णुर्द्वि
ल प न
यःसी
रा क र्ष
कस्ता
ता वा ति
ताय
वि न य
नःस्वे
भे द स्य
दक्षाः

कश्चित्केलिगृहे रतिश्रांतस्त्र्याह कावेरीति ये वाताः कावेर्य्या नद्या विघ्ने वेलावेघा पाउपलक्षिता यावेलाया स्तीरभूमेर्यद्वकुलपुष्पाणां कुलं तदेव कुटुंबं कं वासस्थानत्वात् तस्योदारेणा महता सौरभेणा रंभाः गोदा गोदावरी सप्तमुखी गौतमकन्यकेति त्रिकांडशेषः तस्या नोदः प्रेरणां तदेवायवदानं ष्टधैकचरणोपायः तेनोज्वलाः पृथग्भूता जलाज्जाता लवाः सूक्ष्मभागाः तेरुद्दीतं पीतत्वस्य तत्वमतिशयो येषु विंध्याचले आविर्भविष्णवः प

कावेरीविघ्नवेलावकुलकुलकुटोदारसौरम्भरम्भागोदानोदायदानोज्ज्वलजलजलवोदीतशी
तत्वतत्वाः ये विंध्याविर्भविष्णुर्द्विपलपनेपयःसीकराकर्षकस्तास्तैर्वाता वांति वातायनविन
यनतः स्वेदभेदस्य दक्षाः

शेष

करीभूता द्विपा नागजा नां लपनं मुखं गंडस्थलं तत्संबंधि पयः सीकरा मदोदबिंदवः तेषामाकर्षे आहरणे कुशलाः समर्थाः आद्यंतीर्यविशेषाणां सौरभ्यमुक्तं वातायनं गवाक्षस्तस्य विनयनतः आवरणनिरासात् वायुसंयोगाभावेन तस्मयेन स्पर्शसाक्षात्काराभावात् स्वेदस्य भेदो नाशस्तत्र दक्षाः कुशलाः ते वाता मलयानिला वांति वहंतीत्यन्वयः अत्र पदत्रयमध्यवर्तिनो वर्णस्य वारत्रयं आद्यंतस्यैकवारं वाचनं सर्वत्र पदत्रयाधोवर्तिपदे वर्णाद्वयस्य न्यास इति रीतिरनुसंधेया: १

शिव
१५

न
नो खां ज
ग

न
मा स्या हृ
द

ति
ती त्य रा
ज

य
या त्व मा
न

स
ला ख्यं भु
वि

ल
या ज्जा प
व

न
ता ख ने
न

र
कै स्थ वा
पि

प्रकारांतरेणहारबंधमाह नखेति विलासभुविलीलागृहे नखकालेनतेनमुखेन राजश्चंद्रस्तस्यसख्यं
सादृश्यंजगतिनत्यजतीतिनत्याल्किंतुसादेव अपराधवतिनायकेमाने नमुखनमनस्यावश्यकत्वा
त् प्रेमसत्वेकथंमानइत्यतआह अमानेति मानरहितहृदयत्वेननवाप्यमानानववदाचरंतीयालज्जा

नखांगनानंजगतित्यजंतीतिराजसख्यंविलासभुविनखनतानननेन
नसांमानहृदयत्वनवाप्यमानलज्जावधाल्लपवरस्थ्रपिकैरवापि ॥

ताहृशावरस्त्रीडनमंगनातुकैःपुरुषैरप्यपि स्त्रीमात्रेदयाविशेषेमानस्यावश्यकत्वात् विप्रलं
भद्वारामानस्यसंभोगगुणत्वादितिभावः अपिस्त्वर्थे प्रतिगुप्तिर्वर्जमुक्तरीत्यावर्णालेखनेनडपर्य
धोवस्थितवर्णायोसंबंधः ॥

सखीमाह स्वेति स्वा आत्मीया स्त्री तस्याः पयोधराः सर्वनाम्नो वृत्तिमात्रे इति पुंवद्भावः आत्मस्मा
मीये चार्थे स्वशब्दः सर्वसंज्ञत्वात् स्वमज्ञातिधनाख्यायामिति स्मृत्यात् तस्य साहस्यं मेरुसात् कनकाचलाधीनः तं तस्मै
यः प्राप आलिंगनादिना कुचपरिशीलनेन तुंगत्व काठिन्य वर्तुलादि विशेषप्राप्तौ तिवाच जनक
त्वप्रयुक्तः मेरुत्वेन पयोः साहस्यं प्रमाणिकमित्यमन्यते त्यर्थः प्रसादस्य विषादरहितस्य तस्मै
तिरोहितः काम एव योधो वीरः तस्य रसे आदरो यत्र तादृशाः समयाः आसन् ॥
स्वपयोधरसाहस्यं प्राप्य योमेरुसाहित्यं समयो गादसादस्य कामयोधरसादरः ॥

16

स्व	प	यो	धर	सा	ह	स्यं
प्रा	प	यो	मेरु	सा	ह	तं
स	म	यो	गाद	सा	द	स्य
का	म	यो	धर	सा	द	रः
स्व	प	यो	धर	सा	ह	स्यं
प्रा	प	यो	मेरु	सा	ह	तं
स	म	यो	गाद	सा	द	स्य
का	म	यो	धर	सा	द	रः

स्व	प	यो	ध	र	सा	ह	स्यं
प्रा	प	यो	मे	रु	सा	ह	तं
स	म	यो	गा	द	सा	द	स्य
का	म	यो	ध	र	सा	द	रः

राम
१६

कश्चित्स्त्रियामाह हरिणापेति समायांपूज्या सर्वादरणीयत्वात् हारिणी मनोहरा नियता आपिंजा कुंकुमरक्ता
भा कांतिः हारिणापाप्सरा विशेषेणापि भवदीयास्त्वां नाः शरीरस्य पुरोग्रेमा ज्या त्वदग्रेतरूपमदनाशादिस्पर्धः त

हरिणापिपिसभापूज्याभवदीयतनूपुरः हारिणापिंजभासाज्यातवगायतिनूपुरः ॥शरयंत्रबंधः

ह	रि	णा	पि	स	भा	पू	ज्या
भ	व	दी	य	त	नू	पु	रः
हा	रि	णा	पिं	ज	भा	सा	ज्या
त	व	गा	य	ति	नू	पु	रः

शरयंत्रबंधः

यन्नूपुरो गायति वदति सिंजितच्छलेन स्पर्धः मंजीरो नूपुरो ऽस्त्रिया
मित्यमरः प्रथमतृतीयपादयोर्द्वितीयचतुर्थपादयोः शृंखलया वाचनं ॥

17